

אוקטובר 2008

הבטחת הגישה וההגנה

מסיק הזיתים מתקיים במחזור דו-שנתי, הכולל תנודות משמעותיות בין עונות עוקבות (עונה פורייה ולאחריה עונה דלה, לסרוגין): עונת 2008 תהיה עונה פורייה ועתירת תוצרת. עונת המסיק תיפתח באופן רשמי ב-10 באוקטובר ותימשך עד סוף נובמבר. המסיק מתבצע באופן ידני ומצריך עובדים רבים, ולכן נוטלים בו חלק גם בני המשפחה המורחבת. אי לכך, יותר ממחצית האוכלוסייה הפלסטינית צפויה להשתתף במלאכת המסיק. בשנים האחרונות, הצטרפו אל חקלאי הגדה המערבית חברי ארגונים בינלאומיים וישראלים במטרה להבטיח הגנה באזורי חיכוך ועל מנת להשלים את כוח העבודה באזורים שאליהם גישת הפלסטינים מוגבלת בגלל הגדר.

רקע

מזה מאות שנים, מהווה ענף גידול עצי הזית את עמוד התווך של הכלכלה הפלסטינית, וזאת הודות לקרקע ולאקלים המאפשרים את הפקתו של שמן זית איכותי הזוכה למעמד בינלאומי. עץ הזית מסמל גם את שורשי העם הפלסטיני ואת חיבורו לאדמה. על כ-45% מהקרקע החקלאית (יותר מ-900,000 דונמים) נטועים כ-10 מיליון עצי זית, מהם ניתן להפיק 32,000 – 35,000 טונות של שמן. כ-93% מתוצרת מסיק הזיתים משמשים להפקת שמן זית, והיתר משמש להכנת זיתים כבושים וסבון. פרנסתם של 100,000 משקי בית לפחות תלויה במסיק הזיתים במידה זאת או אחרת. רובה המכריע של התוצרת משמש לצריכה ביתית מקומית ואחוז קטן מיוצא לחו"ל, בייחוד לירדן. ואולם, לאחרונה גובר הביקוש לשמן הזית הפלסטיני, בשווקי הירקות האורגניים הבינלאומיים, במדינות המקיימות סחר חופשי עם האזור.

נקודות החיכוך העיקריות בגדה המערבית הן במטעי הזיתים הסמוכים להתנחלויות ולמאחזים, בהם נתקלו חקלאים פלסטינים העובדים את אדמתם בתקריות של גניבת יכולים, עקירת עצים, התנכלות ופגיעה גופנית. בתוקף היותו כוח כובש, חלה על צה"ל אחריות להבטיח את הסדר הציבורי ואת שגרת החיים בשטחים הכבושים. ממשלת ישראל התחייבה במספר הזדמנויות שונות להבטיח כי מוסקי הזיתים הפלסטינים יזכו לגישה אל אדמותיהם. בחודש יוני 2006, בעקבות אירועים חוזרים של הגבלת גישה והטרדת החקלאים מצד מתנחלים, פסק בג"צ כי "ההגנה על ביטחונם ורכושם של התושבים המקומיים נמנית עם חובותיו המרכזיות של המפקד הצבאי בשטח".

בגדה המערבית, מתבצע לקראת עונת המסיק הקרובה תיאום בין מנהלות התיאום והקישור (מת"ק) הפלסטיניות והישראליות במטרה להבטיח לחקלאים גישה טובה יותר אל אדמותיהם. לפי רשויות ישראל, צה"ל והמשטרה יציבו כוחות בנקודות החיכוך למשך מספר ימים, במועדים אשר יתואמו מראש, על מנת לספק הגנה לחקלאים פלסטינים מפני התנכלויות מצד המתנחלים. כמו בשנים קודמות, ארגוני זכויות אדם ואירגוני סולידריות ישראלים התארגנו במטרה להתלוות לחקלאי הגדה המערבית בעבודתם במספר נקודות חיכוך פוטנציאליות. מצה"ל נמסר שגישתם של ישראלים תוגבל באזורים מסוימים. לפי האמור בצווים הצבאיים שפורסמו השנה, שטחם של אזורים מוגבלים אלו נרחב בהרבה ביחס לשנים קודמות, ומשתרע בעיקר בקרבת התנחלויות ומאחזים לא חוקיים.

השנה אמור ענף הזיתים לתרום יותר מ-123 מיליון דולר (ההערכה מבוססת על נתוני 7/2006) לכלכלתה השכרירית של הגדה המערבית – 18% מכלל התוצרת החקלאית. יחד עם זאת, השילוב של הגבלות התנועה והמכשולים שהציב צה"ל, המצמצמים את הגישה אל האדמות והשווקים, הגדר המפרידה חקלאים רבים ממוטעי הזיתים, הסגר על מעברי רצועת עזה וריבוי ההתקפות וההרס מצד מתנחלים ישראלים כנגד חקלאים ועצי זית, מעלים חששות בנוגע לסיכויי ההצלחה של עונת המסיק הקרובה, הצפויה להיות עונת שיא מבחינת כמות התוצרת.

גדר הגדה המערבית

עשרות אלפי עצי זית נעקרו לצורך הקמת הגדר, שאורכה המתוכנן הוא 725 קילומטרים. תוואי הגדר, אשר 86% ממנו עובר בתוך שטח הגדה המערבית, פוגע באפשרות התושבים להתפרנס בכבוד מענף הזית בשל יצירת חיץ בין החקלאים הפלסטינים ומשפחותיהם ובין מטעי הזיתים שלהם. צה"ל התקין שערים בגדר והתקין משטר של היתרים (או פתיחת שערים בתיאום מראש) על מנת להסדיר את גישת החקלאים לאדמותיהם. ואולם היתרי "מבקר" הנם קשים להשגה ואינם מספקים מענה לצורך בידיים עובדות, בעיקר בעונות השיא. סקר שנערך מטעם OCHA ו-UNRWA העלה כי בצפון הגדה המערבית, 80% מהתושבים שעסקו בעבר בחקלאות מבודדים

גישה לאדמות ולשווקים

לאחר השלמת המסיק, על החקלאים לשלוח את הזיתים הטריים אל אחד מכ-270 בתי בד מסחריים מורשים בגדה המערבית. כל עיכוב בהעברת התוצרת גורם לירידה באיכות השמן. לאחר הפקת השמן ואריזתו, זקוקים החקלאים לגישה חופשית לשווקים על מנת למכור את תוצרתם. אולם הגבלות התנועה שהטילה ישראל מצמצמות את הגישה אל האדמות, השווקים ובתי הבד, גורמות לעליית מחירי השינוע ומשבשות את המשלוחים. הסגר על רצועת עזה פוגע גם בייבוא של שמן זית מהגדה לרצועה. כתוצאה מכך, במהלך עונת המסיק של שנת 2006/2007, נותרו בידי החקלאים 7,000 טונות של שמן זית, בעלות של כ-28 מיליון דולר. הדבר גרם לירידת המחירים אל מתחת לעלות ההפקה והסב נזק משמעותי לפרנסת החקלאים.

- 80% משטחי המטעים בגדה המערבית וברצועת עזה משמשים לגידול עצי זית.
- סך כל הזיתים הצפויים להימסק בגדה המערבית וברצועת עזה: 128,000 טונות.
- האזורים הפוריים הגדולים ביותר: ג'נין (175,803 דונמים), שכם (185,439 דונמים), טול כרם (106,142 דונמים), רמאללה (150,426 דונמים).
- הפקת שמן זית, הכמות הצפויה: 32,000 – 35,000 טונות לעומת 8,870 בשנת 2007 (שהייתה שנה מעוטת יבול).
- לפי משרד החקלאות הפלסטיני, עשרות אלפי עצי זית הושמדו ברצועת עזה מאז שנת 2000. ברצועת עזה נותרו 25,240 דונמים של מטעי זיתים פוריים. תפוקת שמן הזית הצפויה בעזה ב-2008: 1,450 טונות.
- ישנם כ-270 בתי בד פעילים בשטח הפלסטיני הכבוש.
- שמן הזית מהווה 15% - 19% מהתוצרת החקלאית הפלסטינית, בהתאם לעונה.
- העלות של הפקת קילוגרם אחד של שמן זית, עבור החקלאי: 2.3 דולר.
- ליטר אחד של שמן זית נמכר במחיר 6 - 7 דולר.
- 11,400 טונות מטריות של זיתים משמשות לכבישה.

כיום בצדה המזרחי של הגדר ואינם זוכים להיתרי מעבר לצד המערבי, שם מצויים מטעים רבים. לקראת עונת המסיק הקרובה, הכריז צה"ל על הקצאת 3,000 היתרים נוספים, אשר יתרמו במידה חלקית לפתרון הבעיות הנובעות מהגבלות גישה אלו.

59 שערים בגדר, הנגישים לפלסטינים, נפתחים על בסיס יומי, עונתי או עונתי-שבועי. צה"ל הכריז על הארכת שעות הפתיחה של השערים החקלאיים לרגל עונת המסיק. 30 שערים הסגורים במהלך השנה נפתחו במהלך עונת המסיק בלבד. משמעות הדבר היא שבמשך השנה לא ניתן לבצע עבודות שוטפות חיוניות כגון חריש, גיזום, דישון, הדברה וניכוש עשבים, והדבר פוגע בכמות התוצרת ובאיכותה. כמו כן, הגישה המוגבלת למים להשקייה פוגעת ביכולתם של חקלאים רבים להשקות את יבוליהם ולו באופן חלקי בתקופות של מזג אוויר קיצוני וחם, ועקב כך, מגבילה את יכולתם לשפר את כמות ואיכות התוצרת.

בתאריך 9 ביולי 2004, פרסם בית הדין הבינלאומי לצדק (בדב"צ) חוות דעת מייצעת על פיה בניית הגדר על ידי ישראל, במקומות שבהם היא חוזרת לשטח הגדה המערבית, לרבות מזרח ירושלים, מהווה הפרה של החוק הבינלאומי. בדב"צ קרא לישראל לחדול מבניית הגדר "לרבות במזרח ירושלים ומסביב לה", לפרק את המקטעים שכבר הוקמו וכן "לבטל או להכריז על אי נפקותן של כל פעולות החקיקה הכרוכות בגדר". כמו כן, ציין בדב"צ כי על ישראל חלה חובה להעניק פיצויים בגין כל נזק שנגרם לחקלאים פלסטינים ובכל מקום בו הדבר ניתן, "להשיב את האדמה, הבוסתנים, מטעי הזיתים ויתר נכסי דלא-ניידי אשר הוחרמו מידי כל בעלים טבעי או חוקי לצורך בניית הגדר". בתאריך 20 ביולי 2004, התקבלה חוות דעת מייצעת זו על דעתם של רוב מכריע של משתתפי העצרת הכללית של האו"ם, אולם ממשלת ישראל המשיכה את הבנייה, אשר ברובה מתבצעת בשטח הגדה המערבית.

ארגון האומות המאוחדות ומסיק הזיתים

האו"ם מכיר בתפקיד המרכזי שממלא ענף הזית בכלכלה הפלסטינית, בכך שענף זה מקדם את הזכות ליהנות מרמת חיים גאותה ותורם להפחתת שיעור העוני, וכן בהשפעתו הפוטנציאלית החיובית על המצב ההומניטרי הכללי - במיוחד בתחומי הבריאות והתזונה ועל מצבם התזונתי של ילדים. במשך השנים, השיקה תוכנית הפיתוח של האו"ם (UNDP) מיזמים בעלות של כ-26 מיליון דולר במטרה להשביח את עצי הזית ולשפר את יכולת הזיתים. בין השנים 2003 ו-2006, רכשה תוכנית המזון העולמית (WFP) שמן זית ישירות מבעלי מטעים קטנים בגדה המערבית, לצורך הפצתו בקרב מוטבי התוכנית המתגוררים בנפות שבהן לא מופק שמן, על מנת להבטיח רווח הוגן לבעלי המטעים הקטנים הסובלים מקשיים בתחום השיווק ולהביא לקביעת מחיר שוק רווחי של שמן הזית באופן כללי.